

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญภาพ	ฌ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	4
1.3 ระเบียบวิธีการวิจัย	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา	6
1.5 ข้อตกลงเบื้องต้น	7
1.6 ความสำคัญของการวิจัย	7
1.7 สมมติฐาน	8
1.8 กรอบแนวความคิด	8
1.9 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	9
1.10 นิยามศัพท์	10
บทที่ 2 บทนำ	11
1. ประวัติความเป็นมาของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์	11
1.1 เกาะรัตนโกสินทร์	13
1.2 วัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์	14
2. ศิลปะประดิษฐ์และงานศิลปะไทย	46
2.1 ความรู้เกี่ยวกับศิลปะประดิษฐ์	46
2.2 ความรู้เกี่ยวกับงานศิลปะไทย	80
3. แนวคิดเรื่องพื้นที่และแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์	100
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	109

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	112
1. ประชากรเป้าหมายและพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	112
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	113
3. วิธีดำเนินการวิจัย	114
4. การวิเคราะห์ข้อมูล	114
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	116
4.1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	117
4.2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	148
4.3 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	165
4.4 วัดบูรณศิริมัตยาราม	172
4.5 วัดบวรสถานสุทธารวาส	174
4.6 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	181
4.7 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร	189
4.8 วัดมหรณพารามวรวิหาร	202
4.9 วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	205
4.10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร	216
4.11 วัดราชนัสดารามวรวิหาร	224
4.12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	228
4.13 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	234
4.14 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	238
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	240
5.1 สรุปผลการวิจัย	242
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	248
5.3 ข้อเสนอแนะการวิจัย	255
บรรณานุกรม	256
ภาคผนวก	263

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ 1 รูปแบบมาลัยตามลักษณะโครงร่างโดยทั่วไป	62
ตารางที่ 2 รูปแบบเครื่องแขวน	66

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์	6
ภาพที่ 2 แผนที่กรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2375 โดย ร้อยโท เจมส์ โลว์ จากสำนักพิมพ์ต้นฉบับ	12
ภาพที่ 3 แผนที่เกาะรัตนโกสินทร์	13
ภาพที่ 4 แผนที่เกาะรัตนโกสินทร์ที่ตั้งอยู่ริมถนนหลายแห่งในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์	14
ภาพที่ 5 แผนที่ตั้งวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์	15
ภาพที่ 6 พระศรีรัตนศาสดาราม	16
ภาพที่ 7 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	20
ภาพที่ 8 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	22
ภาพที่ 9 วัดบูรณศิริมัตถาราม	24
ภาพที่ 10 วัดบวรสถานสุทธาวาส	25
ภาพที่ 11 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	27
ภาพที่ 12 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร	29
ภาพที่ 13 วัดมหรณพารามวรวิหาร	32
ภาพที่ 14 วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร	33
ภาพที่ 15 วัดเทพธิดารามวรวิหาร	35
ภาพที่ 16 วัดราชนันทารามวรวิหาร	37
ภาพที่ 17 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	40
ภาพที่ 18 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	42
ภาพที่ 19 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	44
ภาพที่ 20 พระราชพิธีสนามใหญ่ หรือพระราชพิธีคเชนทร์ศวสนาน	48
ภาพที่ 21 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุตรี กรมหลวงวรเสรฐสุดา	52
ภาพที่ 22 สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าฯ พระอัครราชเทวี	53
ภาพที่ 23 พระโกศพระบรมศพ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ	54
ภาพที่ 24 เครื่องสมโภชบายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน และแว่นปักเวียนเทียนฯ	54
ภาพที่ 25 พระแท่นมณฑลประดิษฐานพระพุทธปฏิมากรสำคัญ	55
ภาพที่ 26 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับพระที่นั่งภัทรบิฐฯ	56
ภาพที่ 27 เครื่องราชูปโภค	56
ภาพที่ 28 ม้าหมู่ตั้งแต่งพุ่มเครื่องสักการบูชาที่หน้าหอพระสมุทวชิรญาณสำหรับพระนคร	57
ภาพที่ 29 สุภาพสตรีเชิญเครื่องราชูปโภคและเครื่องเฉลิมพระราชมณเฑียรฯ	57

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 30 มณฑปประดิษฐานเจี๊วรูปเทวดาบริเวณมณฑปพระกระยาसनาน	58
ภาพที่ 31 การสลักหยวกประกอบจิตกาธาน	59
ภาพที่ 32 พนมหมากและเทียนพนม ใช้เป็นเครื่องบูชาเทศมหาชาติ	73
ภาพที่ 33 บายศรีปากชาม และบายศรีใหญ่หรือบายศรีต้น	75
ภาพที่ 34 บายศรีต้นที่ใช้ในพระราชพิธี	76
ภาพที่ 35 บายศรีแก้ว ทอง เงิน พร้อมด้วยเครื่องแว่นเทียน	76
ภาพที่ 36 บัตรพระเกตุ	77
ภาพที่ 37 บัตรเทพดาอัฐทิศ	78
ภาพที่ 38 บัตรพระภูมิเจ้าที่	78
ภาพที่ 39 บัตรกรุงพาลี	79
ภาพที่ 40 จิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพฯ แสดงรูปบายศรีในพุทธประวัติ	82
ภาพที่ 41 พระราชพิธีอภิเษกสมรสระหว่างพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา	83
ภาพที่ 42 พระราชพิธีอภิเษกสมรสระหว่างเจ้าชายสิทธัตถะและพระนางพิมพา	83
ภาพที่ 43 อัจฉลัมบนิค 8 ดวง และแป้นติดเพดาน	84
ภาพที่ 44 อัจฉลัมบนิค 9 ดวง และแป้นติดเพดาน	85
ภาพที่ 45 อัจฉลัมบที่ตกแต่งด้วยพวงอุบะบริเวณประตูและหน้าต่างของวัดโสมนัส	86
ภาพที่ 46 ภาพม่านแหวกเพื่อให้เห็นเบื้องหลังสีดำสนิท	87
ภาพที่ 47 ภาพอัจฉลัมบตกแต่งด้วยพวงอุบะดอกไม้บริเวณเสาพระวิหาร	88
ภาพที่ 48 อัจฉลัมบวัดจักรวรรดิราชาวาส	89
ภาพที่ 49 จิตรกรรมไทยรูปฉัตร 5 ชั้น ร้อยด้วยตาข่ายและตกแต่งด้วยเฟื้องอุบะ บริเวณประตูวัดเครือวัลย์วรวิหาร	91
ภาพที่ 50 จิตรกรรมไทยรูปเครื่องแขวน บริเวณหน้าต่างและประตูวัดบุปผาราม	92
ภาพที่ 51 จิตรกรรมไทยรูปกระถางหลวงหลังบานประตู วัดยานนาวา เขียนตามแบบซึ่งทำในพระราชพิธีลอยพระประทีป ในสมัยรัชกาลที่ 3	93
ภาพที่ 52 พิธีถวายพุ่มข้าวบิณฑ์ สมัยรัชกาลที่ 5	94
ภาพที่ 53 ปูนปั้นรูปเครื่องแขวนและมาลัย บริเวณศาลาหน้าพระอุโบสถด้านตะวันออก วัดเบญจมบพิตร	96
ภาพที่ 54 ปูนปั้นรูปเฟื้องอุบะ บริเวณพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1	97
ภาพที่ 55 ตัวอย่างงานประดับมุกบนงาน	99

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 56 ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์ ณ ระเบียงพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แสดงริ้วกระบวนแห่ศพทศกัณฐ์เข้าประดิษฐานในกรุงลงกา ซึ่งช่างเขียนขึ้นตาม แบบอย่างงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	100
ภาพที่ 57 ในปริณตลัทธิราชวัติ เมรุมาศลักษณะทรงปราสาทยอดปรางค์ ภายในเป็นเมรุทองตั้งโกศศพทศกัณฐ์	107
ภาพที่ 58 ระหาดอกไม้ และโรงร่าระหว่างระทา ในงานพระศพสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภาพจากหอดำรงราชานุภาพ	107
ภาพที่ 59 ภาพต้นกล้วยพฤษ์ ในวิหารวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	108
ภาพที่ 60 ต้นกล้วยพฤษ์	108
ภาพที่ 61 จากห้องที่ 140 ภาพลิง (ภาพกาก) จัดดอกไม้ ร้อยเครื่องแขวน(ระย้าน้อย) และร้อยมาลัย	117
ภาพที่ 62 ห้องที่ 145 การตกแต่งพระเมรุของบรรลัษจักรลูกท้าวจักรวรรดิ	118
ภาพที่ 63 ห้องที่ 145 ภาพมาลัยสองชายบนศาลพระภูมิ	120
ภาพที่ 64 ห้องที่ 153 การตกแต่งพระเมรุมาศของท้าวจักรวรรดิ	121
ภาพที่ 65 ห้องที่ 1 บัตรพระเกตุในพิธีบวงสรวงไถ่ได้นางสีดา	122
ภาพที่ 66 ห้องที่ 4 การตกแต่งพลับพลาในพิธียกมหาธนูโมลี	124
ภาพที่ 67 ห้องที่ 8 บายศรีในพิธีอภิเษกพระรามกับนางสีดา	126
ภาพที่ 68 ห้องที่ 17 การตกแต่งพระเมรุมาศของท้าวทศรถ	127
ภาพที่ 69 ห้องที่ 25 การตกแต่งเมรุของนกสดาญ	128
ภาพที่ 70 ห้องที่ 27 การตกแต่งพระเมรุมาศของพญาพาลี	130
ภาพที่ 71 ห้องที่ 97 พานพุ่มในโรงพิธีเฝ้ารูปปั้นเทวดา และชูปหอกกบิลพิทของทศกัณฐ์	131
ภาพที่ 72 ห้องที่ 130 ผ้าห่อขวัญก่อนเบิกบายศรีในพิธีอุปภิเษกท้าวจักรวรรดิกับไพนาสุริยวงศ์	132
ภาพที่ 73 ห้องที่ 143 พานข้าวตอกในพิธีชูปศุภเคราะห์าพทที่โรงพิธีเชิงเขาจักรวาล	133
ภาพที่ 74 ห้องที่ 59 บายศรีต้นและบัตรพระเกตุในการตั้งพิธีลัษหอกโมกษศักดิ์ของกุมภกรรณ	134
ภาพที่ 75 ห้องที่ 63 พานดอกไม้ของนางสนมที่นำมาถวายในพิธีร้ายเวทกันสายน้้า ข้างเขามรกตของกุมภกรรณ	135
ภาพที่ 76 ห้องที่ 146 พานดอกไม้ในพิธีของนนิยพัคตร์	136
ภาพที่ 77 ห้องที่ 94 การตกแต่งราชรถของพระราม	137
ภาพที่ 78 มาลัยสองชายของสุพรรณมัจฉาและนางเบญกาย	138

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 79 มัลลย์ตุ้มในห้องของพาลีในตอนพาลีพานางมณฑิราเข้าห้อง	139
ภาพที่ 80 บัตรพระเกตุในโรงพิธีชอบุตรของท้าวทศรถ	140
ภาพที่ 81 ห้องที่ 79 ตั้งพิธีกุมภานียาในป่าไผ่ และออกรบของอินทรชิต	140
ภาพที่ 82 ห้องที่ 90 เครื่องประกอบและการตกแต่งในพิธีชูปกภายในอุโมงค์ของทศกัณฐ์	141
ภาพที่ 83 เฟืองอุบะในการตกแต่งแนวคอสองของพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ชั้นในโดยรอบ	142
ภาพที่ 84 เฟืองอุบะในการตกแต่งสถาปัตยกรรม “พระเศวตภูฏาครวิหารยอด”	143
ภาพที่ 85 พนมหมากบนพนักกำแพงฐานไพทีโดยรอบปราสาทพระเทพบิดร	144
ภาพที่ 86 แผนผังภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	146
ภาพที่ 87 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทย ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	147
ภาพที่ 88 มัลลย์ลูกโซ่ในพระเจดีย์ราย	148
ภาพที่ 89 ลายเครื่องแขวนตกแต่งในพระเจดีย์หมู่ห้าฐานเดียวหรือพระเจดีย์ห้อยม	149
ภาพที่ 90 เครื่องแขวนที่ตกแต่งบนพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล	151
ภาพที่ 91 การประดับลวดลายเครื่องแขวนที่พระมณฑปหรือหอธรรม	153
ภาพที่ 92 กระเบื้องเคลือบสีลายเครื่องแขวนแบบพวงดอกไม้	154
ภาพที่ 93 กระเบื้องเคลือบสีลายเครื่องแขวนแบบระย้าใหญ่ 1	155
ภาพที่ 94 กระเบื้องเคลือบสีลายเครื่องแขวนแบบระย้าใหญ่ 2	155
ภาพที่ 95 มัลลย์กลมยาว (Garland) บริเวณซุ้มประตูทรงนาฬิกาฝรั่ง	156
ภาพที่ 96 เฟืองอุบะตกแต่งบริเวณซุ้มประตูยอดมณฑุ	157
ภาพที่ 97 เฟืองอุบะบริเวณคอสองภายในพระอุโบสถ	158
ภาพที่ 98 พานพุ่มในจิตรกรรมฝาผนังพระวิหารพระพุทธไสยาสน์	159
ภาพที่ 99 บายศรีในพระวิหารและพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	161
ภาพที่ 100 แผนผังภายในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	163
ภาพที่ 101 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	164
ภาพที่ 102 กระทงหลวงในพระราชพิธีจองเปรียง (ยกโคม) หรือพระราชพิธีลอย พระประทีปในเดือนสิบสอง	166

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 103 บายศรีต้น 3 ชั้น ในพระราชพิธีพืชมงคล (ขอฝน) เดือนเก้า	167
ภาพที่ 104 บายศรีและพราหมณ์ในพระราชพิธีเดือนเก้า	168
ภาพที่ 105 การประดับโคมหวดและโคมหม้อด้วยพวงอุบะไทยในฉากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระราชพิธีวิสาขบูชา (พระราชพิธีเดือนหก)	169
ภาพที่ 106 แผนผังภายในอุโบสถวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	170
ภาพที่ 107 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	171
ภาพที่ 108 ภายในบริเวณวัดบูรณศิริมัตยาราม	172
ภาพที่ 109 บริเวณหอระฆังวัดบูรณศิริมัตยาราม	173
ภาพที่ 110 พานพุ่มในการจิตรกรรมฝาผนังวัดบวรสถานสุทธาวาส 1	175
ภาพที่ 111 พานพุ่มในการจิตรกรรมฝาผนังวัดบวรสถานสุทธาวาส 2	175
ภาพที่ 112 พานดอกไม้ในการจิตรกรรมฝาผนังวัดบวรสถานสุทธาวาส	176
ภาพที่ 113 พานพุ่มบนแท่นสักการบูชาและมาลัยกลมยาว (garland) ในจิตรกรรมฝาผนังวัดบวรสถานสุทธาวาส	177
ภาพที่ 114 บายศรีต้น 3 ชั้น ในจิตรกรรมฝาผนังวัดบวรสถานสุทธาวาส	178
ภาพที่ 115 แผนผังภายในวัดบวรสถานสุทธาวาส	179
ภาพที่ 116 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดบวรสถานสุทธาวาส	180
ภาพที่ 117 ลายเฟื้องอุบะตกแต่งสถาปัตยกรรมภายในวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	181
ภาพที่ 118 บายศรีต้น 9 ชั้น จิตรกรรมฝาผนังพุทธประวัติตอนที่ 1 อภิเษกสมรส พระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายาในพระอุโบสถ	182
ภาพที่ 119 อุบะขาเดียวหรือตั่งตั่ง และเครื่องแขวนประเภทกลิ้งคว่ำตกแต่งฉัตร	183
ภาพที่ 120 บายศรีต้น 9 ชั้น อุบะขาเดียว และอุบะแขกตกแต่งฉัตรจิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถ	185
ภาพที่ 121 ภาพพิมพ์ลายเครื่องแขวนตกแต่งในพระอุโบสถวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	186
ภาพที่ 122 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	188
ภาพที่ 123 เครื่องแขวนตกแต่งเครื่องโต๊ะบูชาแบบจีนในพระวิหารพระศาสดา 1	191
ภาพที่ 124 เครื่องแขวนตกแต่งเครื่องโต๊ะบูชาแบบจีนในพระวิหารพระศาสดา 2	192

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 125 บายศรีในพระวิหารพระศาสดา	193
ภาพที่ 126 ภาพเทวดา นางฟ้า จิตรกรรมฝาผนังห้องพระไสยาสน์ในพระวิหารพระศาสดา	194
ภาพที่ 127 โคมหวดตักแต่งด้วยพวงอุบะไทยภายใน मुखหน้าของพระอุโบสถ	195
ภาพที่ 128 โคมห้อมตักแต่งด้วยพวงอุบะไทย และโคมหวดตักแต่งด้วยพวงอุบะแตร ภายใน मुखหน้าของพระอุโบสถ	196
ภาพที่ 129 โคมห้อมตักแต่งด้วยพวงอุบะภายใน मुखหน้าของพระอุโบสถ	196
ภาพที่ 130 โคมหวด	197
ภาพที่ 131 โคมห้อม	197
ภาพที่ 132 เครื่องแขวนพวงดอกไม้จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ	198
ภาพที่ 133 บายศรีต้น 3 ชั้น จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระศาสดา	199
ภาพที่ 134 ภาพพานพุ่มบนโต๊ะบูชาแบบจีน จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระศาสดา	200
ภาพที่ 135 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร	201
ภาพที่ 136 อุบะตาข่ายตักแต่งมานในจิตรกรรมฝาผนังบริเวณประตูหน้าต่างในพระวิหาร	202
ภาพที่ 137 ลายเฟืองตักแต่งหอรระฆังวัดมหรณพารามวรวิหาร	203
ภาพที่ 138 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร	204
ภาพที่ 139 พระวิหารและพระศรีศากยมุนี (พระโต) วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	206
ภาพที่ 140 อุบะฉัตร 5 ชั้น จิตรกรรมฝาผนังในพระวิหาร	206
ภาพที่ 141 การตกแต่งเฟืองอุบะบนเสลี่ยง จากภาพประวัติพระอดีตพุทธเจ้า	207
ภาพที่ 142 พานดอกไม้ในการสักการบูชา	208
ภาพที่ 143 การตกแต่งอักษกลับด้วยพวงอุบะ	209
ภาพที่ 144 มาลัยพวงดอกไม้ในจิตรกรรมฝาผนังบริเวณเสาภายในพระวิหาร	210
ภาพที่ 145 พระอุโบสถและพระพุทธรูปโลกเชกฐ์ วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	211
ภาพที่ 146 บายศรีต้น 7 ชั้นในพิธีอภิเษกหรือพิธีสุมพร จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ	211
ภาพที่ 147 บายศรีต้น 3 ชั้นในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ	212
ภาพที่ 148 พานพุ่มเงิน-ทองในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ	213
ภาพที่ 149 พานพุ่มในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ	213

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ 150 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	215
ภาพที่ 151 โคมหวดและโคมหม้อตงตกแต่งด้วยพวงอุบะบริเวณช่องประตูและหน้าต่าง ในพระอุโบสถ	217
ภาพที่ 152 เฟืองอุบะตกแต่งบริเวณที่ผนังคอสองภายในพระอุโบสถ	218
ภาพที่ 153 เฟืองอุบะหน้าบันพระอุโบสถ พระวิหาร และการเปรียญ	219
ภาพที่ 154 มัลลียตงตกแต่งซุ้มประตู	220
ภาพที่ 155 ลายเฟืองอุบะที่ใช้ตกแต่งเจดีย์หน้าการเปรียญ	221
ภาพที่ 156 แผนผังภายในวัดเทพธิดารามวรวิหาร	222
ภาพที่ 157 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดเทพธิดารามวรวิหาร	223
ภาพที่ 158 มัลลียชายเดี่ยว และพานดอกไม้ตกแต่งจิตรกรรมฝาผนังพระวิหารหลวง	224
ภาพที่ 159 มัลลียตงตกแต่งซุ้มใบเสมา	225
ภาพที่ 160 ปูนปั้นลายเฟืองประดับหอรระฆัง	226
ภาพที่ 161 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดราชนัสดารามวรวิหาร	227
ภาพที่ 162 อุบะขาเดียวหรืออุบะตั่งตุงตกแต่งในพระอุโบสถ	229
ภาพที่ 163 อุบะขาเดียวหรืออุบะตั่งตุงตกแต่งในพระวิหาร	230
ภาพที่ 164 ลายเฟืองอุบะที่ผนังคอสองมุขเด็จ	231
ภาพที่ 165 แผนผังภายในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	232
ภาพที่ 166 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	233
ภาพที่ 167 บริเวณภายในวัดราชบูรณะราชวรวิหาร	235
ภาพที่ 168 พานพุ่มบริเวณช่องประตูพระอุโบสถ	236
ภาพที่ 169 แผนผังและตำแหน่งการจัดวางงานศิลปะประดิษฐ์ในงานศิลปะไทยภายใน วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	237
ภาพที่ 170 ภายในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	239